

A BME Központi Könyvtárának építészeti korszerűsítése és bővítése

Gáspárné Demeter Judit

Előzmények

A Budapesti Műszaki Egyetem 141 éves Központi Könyvtára kerekén 80 éve működik mai otthonában. Az épület a napjainkban is egyre bővülő Műegyetem régi “magjához” tartozik, 1909-ben épült Pecz Samu építész, egyetemi tanár tervei alapján.

Pecz Samu 1905-ben kapcsolódott be a Műegyetem építészeti tervezésébe. Összesen hat épület fűződik a nevéhez, ezek közül a legjelentősebb a könyvtárépület. A rendelkezésre álló idő rövidsége ellenére is funkcionálisan jól átgondolt és korszerű könyvtárat tervezett, amiben hasznosította az előző évek során az Országos Levéltár tervezésével kapcsolatban végzett kutatásait és tanulmányúti tapasztalatait.

A könyvtárépület tömege világosan tükrözi a könyvtári funkciók tagolódását: az egyes szárnyak a raktárat, a nagy olvasótermet, illetve az igazgatás és a könyvtári feldolgozó munka helyiségeit foglalják magukban. A három szárny találkozásánál tágas előcsarnok épült, amely két reprezentatív lépcsőkar és egy hídszerű, fedett folyosó révén kapcsolatban áll a központi épülettel. A könyvtárépület tagolt kontúrja jó megvilágítást biztosít minden helyiségnek. Építészetileg jelentős a nagy olvasóterem, amelynek sokszögű apszissal lezárt, 400 m² területű alaprajza fölül téglából falazott hálóboltozat emelkedik. Ez a 16,5 m nyílásközi szerkezet, építése idején, a legnagyobb fesztávolságú hálóboltozat volt Európában. Pecz Samu kiválóan ismerte a középkori szerkezeteket, az anyagokban rejlő tulajdonságokat és a statika törvényeit. Az említett boltozat építéskor a kivitelező az építési naplóban rögzítette, hogy nem vállal felelősséget a boltozat állékonyságáért, annak igen anyagtakarékos, vékonyfalú szerkezete és szokatlan nagy fesztávolsága miatt. A tervező ennek ellenére ragaszkodott a tervek szerinti kivitelezéshez. Magabiztossága megalapozott volt: az olvasótermi szárny ma is eredeti formájában áll, és kívülről-belülről egyaránt szemet gyönyörködtető.

A raktár megoldása szintén bizonyítja a tervező letisztult szerkezeti szemléletét és a funkcionális — tűzbiztonsági, használati és a belső klímával szembeni — követelmények maximális kielégítésére való törekvését. A kis belmagasságú raktárszinteket kettesével összefogta, ezeken belül csak helytakarékos drótüveg födém készült, ezzel szemben minden második födém tűzbiztos vasbeton szerkezet. Az előrelátó építész gondolt az állománygyarapodásra is: a pilléreket úgy tervezte, hogy bővítés esetén további öt raktárszint súlyát bírják el.

A külső megjelenésében kápolnára emlékeztető neogótikus épület évtizedeken át kiválóan megfelelt a rendeltetésének: a hatszintes raktár helyet adott az egyre gyarapodó

állománynak, az olvasótermek pedig jó lehetőséget biztosítottak a szakirodalom tanulmányozásához kutatóknak, oktatóknak és hallgatóknak egyaránt.

A modern könyvtári üzem változó igényeinek kielégítésére először 1961-ben vált szükségessé átépítés. Ekkor még elegendő volt a könyvtárosi munkahelyek száma, és a hagyományos szolgáltatások sem küzdöttek helyhiánnyal. Az alapterület nyereség nélküli átépítések — az adréma üzem, a könyvkötő üzem és a fotólaboratórium letelepítése az alagsorba — elsősorban a korszerűsítési törekvéseket szolgálták.

A 60-as évek végére láthatóvá vált, hogy a közeli jövőben már nem lesz elegendő az akkor is már több mint félszáz éves épület, s a könyvtárvezetés kezdte keresni a megoldás útjait. Elsősorban a raktárhiány vált égetővé, az, amit Pecz Samu már a tervezéskor előre látott. A hivatalos városrendezési és műemlékvédelmi álláspont azonban a tervező eredeti szándéka ellenére sem engedte (és engedi ma sem) megbontani az épület képét. Emeletráépítési engedély híján ideig-óráig csökkenteni lehetett a raktárhiányt a raktárak átrendezésével, illetve tömörraktárak építésével. Ez utóbbinak a műszaki feltételei azonban — a nagy fődémtelhelés miatt — csak az alagsorban voltak biztosíthatók. Közben a könyvtár új funkcióval is gazdagodott, a hagyományos szolgáltatások mellé belépett a tudományos tájékoztatás, valamint ennek szervezett, csoportos formája: az egyetemi hallgatók szakirodalomismereti oktatása. A tudományos tájékoztatás módszerei természetesen szintén fejlődtek, az online számítógépes szakirodalomkutatás második éve működik a BMEKK-ban. A hagyományos könyvtári munkák számítógépesítésével is foglalkozik a könyvtár, ez pedig jelentős mennyiségű eszközt és területet igényel. Az új funkciókkal együtt fellépő helyhiány leküzdésére annak idején számos tervváltozat született, túlnyomó részben ötletszinten, és végül mindegyikük csak az is maradt.

Az épület 80 éve alatt az egyes belső átépítésekkel, azaz a rendelkezésére álló terület jobb kihasználásával sikerült esetenként előnyösebb és kellemesebb helyiség-feltételeket teremteni. Az első tényleges területnövekedés azonban csak 1969-ben következett be. Ekkor az Egyetem a könyvtár használatába adta a központi épület magasföldszintjén a könyvtárépületből átvezető fedett-zárt folyosó torkolatánál azt a 3 helyiségből álló, kb. 60 m²-nyi területet, amely azóta a Tájékoztató és Módszertani Osztály helye. Ebben a helyiségcsoportban folyik a Vegyészmérnöki Kar kivételével valamennyi kar számára a szaktájékoztató és a hallgatók szakirodalomismereti oktatása is. Az 1988-ban beindult online szolgáltatás átmenetileg szintén itt kapott helyet. Az ún. vegyészolvasó, azaz a kémiai szakirodalom referenz anyagát rendelkezésre bocsátó olvasóterem a könyvtárépületben van.

Az alagsor korszerűsítése és átépítése

Néhány évvel ezelőtt felmérést végeztünk az egyes részlegek fejlesztésével kapcsolatos valamennyi igényről, beleértve a területigényeket is. Ugyanakkor megvizsgáltuk, vannak-e még nem hasznosított tartalékaink, nyújt-e még egyáltalán valamiféle lehetőséget a meglévő épület. Az alagsor még egy zugába sikerült beépítenünk egy tömörraktári egységet 250 polcfolyó méterrel, kb. 10 000 kötet számára. A férfi és a női öltöző-WC-zuhanyozó csoport amúgy is felújításra szorult. A korszerűsítést az alapterület jobb kihasználásával és a vizes berendezések célszerűbb elhelyezésével sikerült úgy végrehajtaniunk,

hogy két új helyiséget nyerjünk. A kisebbik, kb. 8 m²-es helyiség a fotólaboratóriummal szomszédos, kézenfekvő volt, hogy itt egy új sötétkamrát alakítsunk ki. A másik, kb. 22 m²-es helyiségbe ajtót tudtunk nyitni a folyosó felől. Az így kialakult különbejárátú szoba lehetővé tette az örvendetesen szaporodó számítógépeink elhelyezését.

A könyvtár könyvkötészete különösen súlyos helyhiánnyal küzdött. Évről-évre nőtt a forgalma, de a gépek zsúfolt elhelyezése már akadályozta a munkát. Egyes új gépeket csak az alagsori folyosón tudtunk elhelyezni, mert nem fértek be a 43 m²-es terembe. A bővítésre egyetlen lehetőség kínálkozott, nevezetesen a szomszédos 25 m²-es adréma üzem irányába, illetve terhére. Ehhez azonban az adréma üzemet át kellett telepíteni egy másik helyiségbe. Ez az új tér szűkebb az eredetinel, ablakai is kisebbek, ezért ez a döntés az itt dolgozók számára némi hátrányt jelent. Ugyanakkor figyelembe vettük azt a szempontot, hogy a katalóguscédulák előállításának a jelentősége a tervezett online-katalógusok beindulásával a közeli jövőben csökkenni fog.

Az átépítések mindenütt együtt jártak az érintett és csatlakozó helyiségek, illetve folyosószakaszok kifestésével, új padlóburkolatok fektetésével és a világítás korszerűsítésével, s így összességükben kedvezőbb munkafeltételeket és esztétikusabb munkakörnyezetet teremtettek. De nemcsak ezt könyvelhetjük el eredményként, hanem talán még fontosabb az, hogy az új építészeti megoldásokkal egy korszerűbb könyvtárüzem számára teremtettük meg a feltételeket.

A könyvtár bővítése

Miközben — 1988-ban — ezek a kívülről nézve tán jelentéktelennek tűnő, de mind a könyvtártól, mind az egyetemtől nagy ráfordításokat igénylő munkák folytak, beindult a könyvtár történetében első nagyobb volumenű bővítés tényleges tervezése, majd kivitelezése is.

A BME távlati fejlesztési terveire 1982-ben született intézkedési terv. Ez a központi épületből kiköltöztetendő étterem, konyha és büfé helyiségcsoport területén — az épület adott határvonalain belül — kívánta bővíteni a könyvtár funkcióit és szolgáltatásait. A terv megvalósításának feltétele volt az új modern menzák és konyhák megépítése, hiszen csak ezután kerülhetett sor az udvaron évtizedekkel ezelőtt ideiglenesen emelt menza-barakkok elbontására, valamint a reprezentatív központi épületet időnként átható ételszaggal elárasztó alagsori konyha és étterem áttelepítésére. A konyha és étterem távozásával felszabaduló kb. 600 m²-nyi területre (amely az épület alagsorában van, de ez a kert felől lényegében földszintet jelent) számos, helyszűkével küszködő egység jelentette be az igényét. Az egyetem vezetésének nem volt könnyű a helyzete, hiszen valamennyi igény jogos volt. A központi könyvtár helyzetéről és fejlesztéséről szóló igazgatói előterjesztést 1986. szeptember 22-én tárgyalta meg az Egyetemi Tanács. Az itt elhangzottak olyan meggyőzőek voltak, hogy az 1987. I. 19-i rektori határozat a majdan felszabaduló terület túlnyomó részét, mintegy 400 m²-t, a központi könyvtárnak ítélte. Az előzetes tervezés már 1986-ban beindult. Számos gondolatot mérlegeltünk, szoba került tömörraktárak, olvasótermek és könyvtárosi munkaszobák létesítése is. Mivel nem a teljes területet kaptuk meg, az új részleg nem éri el az épület közepén futó folyosót, ami két — nem megoldhatatlan — gondot jelent: egyrészt nem választható szét az olvasók és

a könyvek útja, másrészt esetleges tűz esetére az udvarra nyíló ablakok egyikén át lehetett csak menekülési utat biztosítani.

A véglegesen kiutalt tér a következő elemekből áll.

- az eredeti büfé (27 m²)
- az ebből nyíló két ablaktalan raktárhelyiség, (6+14 m²)
- az eredeti étterem (kb. 270 m²)
- az eredeti konyha egy része (kb. 35 m²)
- az eredeti mosogatóterek (kb. 50 m²).

A fenti kb. 400 m²-en túl még egy terjeszkedési lehetőség kínálkozott. A volt fekete és fehér mosogatók hosszan elnyúló folyosójáról nagy ablakok nyíltak a központi épület egyik belső udvarára, pontosabban a belső udvar közepén álló Auditorium Maximum tömör falára. A tervezés során úgy döntöttünk, hogy ezt a kb. 1,80 m széles, de kb. 20 m hosszú sávot is hasznosítjuk. Ehhez arra volt szükség, hogy az előadóterem épülete és a központi épület határoló falai közé megfelelő szilárdságú, valamint nedvesség és hő ellen megfelelően szigetelt zárófödém kerüljön. Ily módon végül további kb. 30 m²-rel lehetett növelni a bővítési területet.

A konyha és étterem kiköltözése után — már a tervezéssel egyidejűleg — megkezdődött a konyhaüzem épületépészeti vezetékeinek és a felesleges válaszfalaknak az elbontása, a zsírtól és ételszagtól átitatott vakolatok leverése.

Számos tervváltozat után 1988. tavaszára készült el a kiviteli terv. 1988. nyarán elkezdődtek az építési munkák, amelyeket az átalakítások során megszokott számos váratlan probléma nehezített és nehezít ma is. Az építési munkák 1989. elejére lesznek kész, ezt követi majd a belsőépítészeti kialakítás, a bútorok beépítése s végül a mennyezeti fényrács felszerelése. Ezután már a könyvtári munkatársakon lesz a sor, az átkerülő szakirodalom kiválogatása jelenleg folyik, az elhelyezés rendjét és a költözés ütemtervét szintén most határozzuk meg. A legnagyobb gondot az okozza, hogy az átköltöző szakirodalmat a lehető legrövidebb ideig szeretnénk csak kivonni a kölcsönzési forgalomból.

Az új könyvtári részleg kialakítása

Az új helyiségcsoport elrendezése a következő: az eredeti büfé területén kölcsönző előtér kap helyet. Az olvasó ide érkezik, és az önkiszolgáló ruhatárban helyezheti el a kabátját és táskáját. A beépített szekrényeket egy főkulccsal esténként felnyitjuk, elkerülendő azt, hogy egyesek állandóra "beköltözzenek", s végül az olvasóknak ne maradjon hely. A kölcsönzőpult az olvasóterem ajtajánál egyben ellenőrzési pont is. A kölcsönzést számítógéppel fogjuk végezni, s tervezzük online-katalógus felállítását is. Amennyiben ez az utóbbi nem készül el a részleg beindításáig, akkor átmenetileg hagyományos cédulakatalógusban tárjuk fel az állományt.

Az előtérből három helyiség érhető el: az egyik, a büfé volt raktára, a könyvtári dolgozók teakonyhája-dohányzója; a kölcsönzőpult két oldaláról nyíló, egy-egy nagy terem — amelyek egymással is összeköttetésben vannak egy üvegajtón át — a használóké. Az egyik terem a természettudományi referenz irodalom (prézens állomány) tanulmányozására szolgál kb. 25 olvasói hellyel. A terem tágassága jó feltételeket nyújt a jelenleg szűk szobába bezúfolódó vegyészünk irodalomkutatásához, és lehetővé teszi a

tárban tárolt matematikai és fizikai referálólapok egy részének a szabadpolcos elhelyezését is. A másik nagyméretű terem — két folyosószerű térrel kibővítve — szabadpolcos olvasóterem az egyetemen oktatott valamennyi szakterület *friss* könyvanyaga számára kb. 20 olvasói hellyel. Ebben a térben túlnyomó részben kölcsönözhető állományt helyezünk el, csupán a tájékoztatáshoz szükséges alpműveket — lexikonokat, szótárakat stb. — vonjuk ki a kölcsönzésből. Ennek az olvasóteremnek a végén nyílik az online számítógépes szakirodalomkutatás munkaszobája.

Szerkezetek és belsőépítészeti kialakítás

Az épület tartófalai és pillérei adottak, az alaprajzot ezek figyelembevételével kellett tervezni. Ugyanígy adottak a homlokzati nyílászárók is. A belső nyílászárók mindegyike újonnan készült, összhangban az egyetemen megszokott szerkezetekkel és az új bútorokkal. A falak és födémek vakolatát részben levették és újonnan hordták fel, részben javították. A padozat teljes felületén talajnedvesség elleni bitumenes lemezszigetelés készült. A könyvespolcok nagy terhére tekintettel az aljzat betonvasalást kapott. A gépészeti vezetékek egy részét sikerült padlócsatornába áthelyezni, másik része alatt — a hosszabbik folyosószakaszon — bontható álmennyezet készül, azelektromosvezetékekre tekintettel tűzálló anyagból. A padlóburkolat barnás árnyalatú szőnyegpadló, a homlokzati fal menti padlócsatorna felett nem leragasztva, csak szabadon fektetve, hogy szükség esetén hozzáférhessünk a vezetékhez. Az előcsarnok padlóburkolata piros színű márványlapokból épült. Az ablakok előtt védőrács van, az egyik nyitható, ezen keresztül vezet a menekülő út.

Valemennyi bútor anyaga fa, egyedi tervek alapján készülnek, ezzel is biztosítva az otthonos, barátságos légkört. Az asztalok többségén egyedi olvasólámpák lesznek, de a Simovill rendszerű mennyezeti fényrács önmagában is elegendő megvilágítást ad.

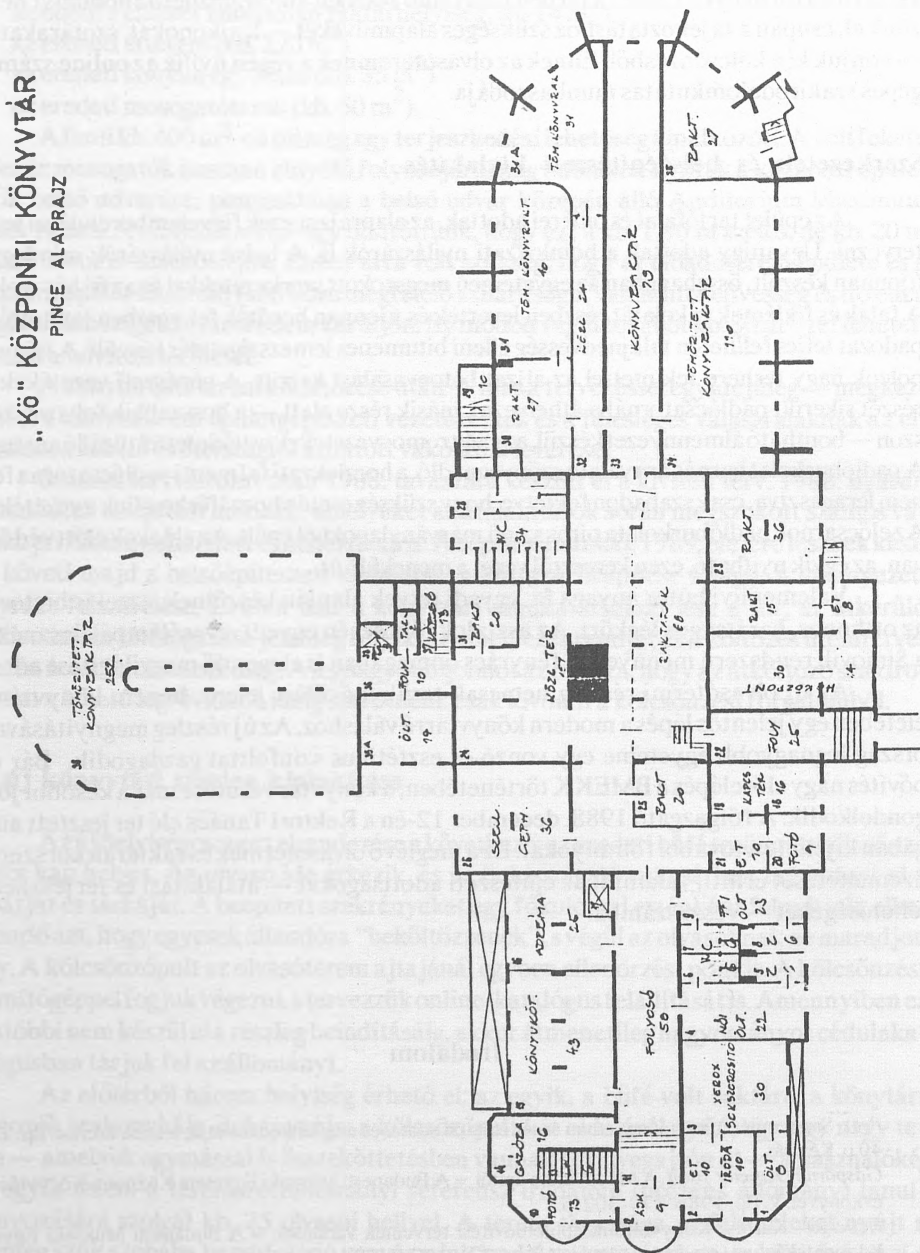
Az új olvasótermi részleg nemcsak területbővülést jelent, hanem könyvtárunk életében egy jelentős lépés a modern könyvtárrá váláshoz. Az új részleg megnyitásával az ország legnagyobb egyeteme egy vonzó és esztétikus szinfolttal gazdagodik. Bár ez a bővítés nagy előrelépés a BMEKK történetében, a könyvtár vezetése már a későbbi jövőn gondolkodik. A főigazgató 1988. december 12-én a Rektori Tanács elé terjesztett anyagában kijelölte a további főirányokat. Ez a meglévő olvasótermek és raktárak korszerűbb üzemeltetését érinti, valamint az építészeti adottságokat — átalakítási és terjeszkedési lehetőségeket — veszi számba.

Irodalom

- 1 *Pecz Samu* műépítész, műegyetemi tanár életajzi adatai és munkálkodása saját leírása szerint. Bp. 1920. 40 p. Kézírás.
- 2 *Gáspárné Deneter Judit*. A Műegyetem építői. = A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának évkönyvei. V. Bp. 1986. 279-302. p.
- 3 *Héberger Károly*: Könyvtárunk épületbővítési terveinek variánsai. = A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának évkönyvei. II. Bp. 1971. 197-215. p.
- 4 *Lebovits Imre*: Könyvtárunk múltja, jelene, jövője. = Könyvtári Figyelő. 34. évf. 1988. 1. sz. 12-24. p.

1. ábra

A központi könyvtár pincéjének alaprajza

2. ábra
Az alagsor átépítésének terve

